

В. В. Гоцуляк
(Черкаси)

ЧИ ПОМСТИВСЯ БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Д. ЧАПЛИНСЬКОМУ?

З легкої руки Самійла Величка була поширена літописна легенда, згідно якої після перемоги під Жовтими Водами 1648 р. Б. Хмельницький присудив і відразу наказав відтяти Чаплинському голову. Помста за кривду польській шляхті відповідала загальнонародним уявленням про справедливість. Характерно це і для широковідомого конфлікту Б. Хмельницького з підстаростою Чаплинським, який здійснив наїзд, «експропріацію» маєтку, арешт і замах на життя» першого. Цей сюжет заслуговує на особливу увагу ще й тому, що за браком достовірних свідчень про життя підстарости найчастіше конфлікт оцінюється лише через сприйняття Хмельницького. Так хто ж був цей вірний слуга магнатів Конєцпольських? В листі 1647 року Б. Хмельницький зазначає, що Д. Чаплинський вже 8 років перебував у «дозорстві», тобто його появу в Чигиринському старостві можна віднести до 1638—39 рр. Наявні джерела не дають вірогідних даних про походження Чаплинського. Його ім'я в літописах, мемуарах і листах не зафіксоване, а прізвище пишеться по-різному. В одних випадках Чаплинський, в інших — Чаплицький. У Гербовнику Несецького він названий Данилом Чаплинським. В одній з тогочасних актових книг він також називається Данилом, але прізвище пишеться як Чаплицький. Рід Чаплинських походив з Волині. Йому належав маєток у с. Миловша Луцького повіту. З представників цієї родини найбільш відомий

Рафаль Чаплинський — волинський підвоєвода. Після того, як під час Корсунської битви загинув таборівський староста Гдещинський, Рафаль Чаплинський одружився на його вдові, а король за особливі заслуги у війні пожалував йому Таборівське староство. Брати Рафала — Ян Чаплинський у 1648 р. був луцьким бурграбієм, а Кріштоф — товаришем повітової хорунгви Волинського воєводства. Чаплицькі ж були іншим шляхетським родом, який походив з Бреславського воєводства. Згідно перепису 1664 р., дворянин Матеуш Чаплицький володів с.Юрківцями Бреславського воєводства. В 1645—47 рр. він значився писарем Вінницького гродського (замкового) суду, а у 1659 р. його було обрано депутатом сейму від воєводства. На думку І.Каманіна, у родстві з Матеушем знаходився і чигиринський підстароста Данііл Чаплицький; це могли бути рідні чи двоюрідні брати. Деякі факти про Чаплинського наводить М.Костомаров, відзначаючи при цьому наявні суперечності в джерелах про життя і час смерті останнього. Найбільш вірогідні факти маємо в листах Б.Хмельницького до Яна Казимира, а також у вимогах під час переговорів з польським двором. Під час переговорів 15 лютого 1649 р. і в листі до Кисиля від 8 серпня Хмельницький вмовляв воєводу посприяти, щоб уряд видав йому Чаплинського. А 9 серпня ще раз наполягав на передачі останнього чи його страті. Про це йшлося і 14 серпня 1649 р. та на початку березня 1650 р. 21 і 24 липня 1650 р. Б.Хмельницький висловив невдоволення тим, що польський уряд не видав Чаплинського. Характерно, що Д.Чаплинський, як про те свідчить І.Каманін, в ході Визвольної війни активно боровся на стороні польської шляхти під Пилявцями і Білою Церквою. Далі історик, не знайшовши більше відомостей про шляхтича, прийшов до висновку, що останній загинув десь між кінцем 1651 і початком 1653 рр. Про те, що Чаплинський на той час залишався живим, свідчить скарга дворянина Павла Гулевича-Воютинського. В ній, зокрема, йдеться про черговий наїзд того на родові с.Бородичі ротмістра надвornoї хорунгви Конєцпольського. 27 липня 1649 р., захоплення в ньому солонини, сиру, масла, коней, возів та ін. Для розгляду скарги, Чаплинському у квітні 1651 р. возний вручив повістку з викликом до суду. За історичними матеріалами, Чаплинський пережив самого Б.Хмельницького. Востаннє його ім'я зустрічається в документах 1660 року. Отже, гетьман так і не зміг справедливо покарати свого кривдника.